

– створювати матеріальні резервні фонди, які дозволять ефективно управляти виробничим ризиком (як внутрігосподарські фонди кормів, так і централізовані – страхові фонди насіння кормових культур);

– проводити диверсифікацію ринків збуту через розподіл поставок між декількома споживачами, а також диверсифікацію закупівель кормів, ветпрепаратів тощо;

– сприяти формуванню стійких до зовнішніх чинників структур у формі асоціацій та кооперативів сільськогосподарських підприємств, що дозволить їм формувати узгоджені дії та гнучку цінову політику на ринку;

– забезпечити створення об'єктів ринкової інфраструктури, які будуть надавати послуги інформаційного забезпечення, по укладенню угод реалізації продукції, включаючи маркетингове забезпечення, страхування, транспортування;

– формувати дієву політику державної підтримки щодо розвитку племінної бази молочного скотарства, оновлення та модернізацію тваринницьких приміщень, впровадженню інноваційних розробок.

Висновки

Отже, на виникнення ризиків у сільськогосподарських товаровиробників молока мають вплив об'єктивні чинники, що зумовлює специфічні методи управління ними та обов'язкову державну підтримку. Управління ризиками на підприємстві повинно проводитися у постійному режимі через моніторинг і збір інформації, а у періодичному – роботи по аналізу та їх оцінці, що дозволить своєчасно виявляти та обґрунтовувати заходи по уникненню та нейтралізації впливу ризи-

ків, що забезпечить підвищення ефективності виробництва молока сільськогосподарськими товаровиробниками.

Література

1. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні / П.С. Березівський. – Львів: Укр. технологія, 1998. – 256 с.
2. Зимовець В.Н. Економіка молочного скотарства / В.Н. Зимовець. – К.: Урожай, 1989. – 144 с.
3. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України / М.М. Ільчук. – К.: Нічлава, 2004. – 312 с.
4. Кукла Л.І. Молока і м'яса можна виробляти більше... / І.Л. Кукла, Е.К. Кравцов // Тваринництво України. – 2006. – №5. – С. 5–8.
5. Пархомець М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах / М.К. Пархомець: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 346 с.
6. Перебийніс В.І. Управління розвитком молочного скотарства в аграрних підприємствах / В.І. Перебийніс, Л.М. Бойко. – Полтава: ПДАА, 2004. – 54 с.
7. Соловийов М.Ф. Економічний механізм інтенсифікації молочного скотарства / М.Ф. Соловийов, А.А. Романенко // Економіка АПК і природокористування: Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2007. – №2. – С. 236–245.
8. Топіха В.І. Ринок молока та молокопродуктів в Україні / В.І. Топіха // Вісник аграрної науки: науково-теоретичний журнал Української Академії аграрних наук. – 2005. – №8. – С. 62–64.
9. Топіха В.І. Формування ринку продукції тваринництва в Україні: проблеми та перспективи / В.І. Топіха. – Миколаїв: МДАУ, 2004. – 221 с.

В.В. ЗУБЧЕНКО,
здобувач, Білоцерківський національний аграрний університет

Сучасний стан та тенденції розвитку молочного скотарства

Досліджено ефективність функціонування молочного скотарства на сільськогосподарських підприємствах Київської області. Визначено сукупність факторів впливу на розвиток підприємств, що спеціалізуються на виробництві молока. Обґрунтовано основні напрями підвищення ефективності діяльності підприємств галузі молочного скотарства.

Исследована эффективность функционирования молочного скотоводства на сельскохозяйственных предприятиях Киевской области. Определена совокупность факторов влияния на развитие предприятий, специализирующихся на производстве молока. Обоснованы основные направления повышения эффективности деятельности предприятий отрасли молочного скотоводства.

The efficiency of functioning of dairy cattle breeding in the agricultural enterprises of the Kiev area is investigated. The

set of factors of influence on development of the enterprises which specialise on milk manufacture is defined. The basic directions of increase of efficiency of activity of the enterprises of branch of dairy cattle breeding is treated.

Постановка проблеми. У формуванні продовольчої безпеки держави важливе місце належить розвитку молочного скотарства. Молочне скотарство – одна з провідних галузей тваринництва України, яка має забезпечувати виробництво продукції в обсягах, що відповідають нормам державної продовольчої безпеки. Формування ринкових відносин у тваринництві зумовлює необхідність значного підвищення рентабельності та ефективності галузі, зокрема молочного скотарства, що може бути здійснено за рахунок зростання продуктивності худоби за відносного зниження витрат на одержання додаткової продукції. Головними чин-

никами збільшення продуктивності худоби є підвищення генетичного потенціалу продуктивності тварин засобами селекції та створення оптимальних умов вирощування, годівлі та утримання задля найбільш повної його реалізації.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемами розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу займалося багато вчених-економістів, серед яких В.І. Бойко, П.Т. Саблук [1], М.К. Пархомець [2], В.І. Радько [3], Є.М. Улько [4], О.М. Шпичак [5] та ін. Однак багато питань розвитку господарств молочної галузі залишаються недостатньо вивченими. З цією метою необхідним є дослідження та аналіз стану молокопродуктових підприємств та тенденцій їх розвитку.

Мета статті – дослідження та аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку галузі молочного скотарства Київської області.

Виклад основного матеріалу. Київська область – одна з небагатьох в Україні, що має потужну селекційну базу і достатній досвід інтенсивного ведення молочного скотарства. В області збережені і створені нові племінні заводи і репродуктори, великі промислові комплекси по виробництву молока, селекційні центри, комбикормова промисловість та виробництво преміксів за світовими стандартами для всіх вікових і виробничих груп тварин.

Численні перетворення, які відбулися в аграрному секторі України негативно вплинув на розвиток молочного скотарства України та Київської області зокрема. Загальні обсяги виробництва молока у сільськогосподарських товаровиробників різних форм господарювання у 2009 році проти 1990 року знизилися більш ніж втричі, головним чином за рахунок катастрофічного падіння в реформованих сільськогосподарських підприємствах (табл. 1).

Дослідженням встановлено, що у більшості реформованих сільськогосподарських підприємств молочному скотарству протягом досліджуваного періоду не приділяють належної уваги. Нині майже 82% сільськогосподарських підприємств Київської області виробляють до 1500 т щорічно, тобто майже 4 т молока щодня.

За даними проведеного опитування 100 виробників молочної продукції, лише для 21% опитаних підприємств виробництво молока є основним видом господарської діяльності. Оцінюють господарську діяльність по виробництву молока як основний, але не єдиний вид діяльності ще 41% опитаних. Більш ніж третина опитаних (38%) вказали, що виробництво молока є для них лише додатковим видом діяльності.

Більш детальний аналіз характеристики підприємств, представники яких зазначили, що виробництво молока – це не основний або додатковий вид їхньої діяльності дозволив встановити, що 24% підприємств групи «основний, але не єдиний вид діяльності» можна вважати повноцінними виробниками молока, оскільки понад половину виробленого молока вони продають переробним підприємствам.

Проте у 2009 році спостерігається незначне збільшення обсягів виробництва молока (на 1,0%) у сільськогосподарських підприємствах. Зазначимо, що збільшення досягнуто у 17 районах. Найбільшого зростання обсягів виробництва молока в сільськогосподарських підприємств у 2009 році проти 2008 року було зафіксовано в Згурівському – майже на 90%, що пов'язано із нарощенням виробничих потужностей ТОВ «Українська молочна компанія» та Миронівському районах – на 30%. Найбільш значного падіння було допущено в Броварському та Васильківському районах – відповідно на 53 та 47%.

Нині господарства населення залишаються основними товаровиробниками молока, що пов'язано з ринковими змінами в сільському господарстві. У 2009 році на частку господарств населення припадало 57,1% загального обсягу виробленого молока всіма категоріями господарств. При цьому необхідно відзначити, що в 2005 році частка у виробництві становила майже 62,1%. Така ситуація пояснюється значно вищими темпами падіння обсягів виробництва молока в господарствах населення в порівнянні з сільськогосподарськими товаровиробниками інших форм господарювання та фермерськими господарствами. Необхідно відзначити, що в 2009 році спостерігається стійка тенденція зростання обсягів виробництва молока у фермерських господарствах [6].

Відомо, що валове виробництво молока залежить від двох чинників: чисельності корів та їх продуктивності. Проаналізуємо динаміку зміни чисельності корів в усіх формах господарювання. Упродовж останніх 20 років в молочному скотарстві області відбулися суттєві структурні зміни. Після значного скорочення чисельності корів за період 1990–2000 років, яке по всіх категоріях господарств становило більше 190%, а по сільгоспідприємствах – майже 280%, і в подальшому продовжувалося їх зменшення. Нині порівняно з 2000 роком по всіх категоріях господарств чисельність корів скоротилася ще в 2,7 рази, а по сільгоспідприємствах – у 3 рази (табл. 2).

Розрахунки, наведені табл. 2, свідчать, що найбільше скорочення поголів'я корів було допущено в сільськогосподарських підприємствах. Проте в Згурівському районі було за-

Таблиця 1. Динаміка обсягів виробництва молока за категоріями господарств у Київській області, тис. т

	Роки							2009 рік у % до 1990 року
	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	
Господарства усіх категорій	1592,2	1009,8	679,5	692,8	541,4	505,7	475,8	29,9
Сільськогосподарські підприємства	1296,1	629,6	290,6	262,4	211,8	200,6	204,3	15,8
у тому числі фермерські господарства	–	0,9	3,9	4,4	5,3	5,5	6,3	–
Господарства населення	296,1	380,2	388,9	430,4	329,6	305,1	271,5	91,7

Джерело: складено і розраховано за даними Головного управління статистики у Київській області.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

фіксовано зростання поголів'я корів у 2009 році майже на 1300 голів. Проте масштабне зростання чисельності дійного стада у даному районі області не компенсувало падіння чисельності в інших районах Київської області. Станом на 2009 рік майже 74% господарств мали поголів'я дійного стада до 99 голів.

Зазначимо, що станом на 01.11.2010 р. в області утримувалося 163,8 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 84,7 тис. корів, з яких 100,8 тис. (61,5%) маточного поголів'я і 38,8 тис. (45,8%) корів знаходиться у сільгосп підприємствах, 63,0 тис. (38,5%) і 45,9 тис. (54,2%) відповідно, у особистих селянських господарствах

Негативний вплив на функціонування галузі, який проявляється у постійному скороченні поголів'я корів, має: відсутність дієвої для товаровиробників кредитної політики, спрямованої на оновлення основних засобів виробництва; практична відсутність інтегрування виробництва, переробки і реалізації молочної продукції, насамперед, відсутність організаційно-економічних механізмів регулювання взаємовідносин у ланцюгу «виробництво – заготівля – переробка – торгівля» призводить до непропорційного розподілу доходів між його учасниками, коливань закупівельної ціни на молоко і зниження інвестиційної привабливості галузі; відсутність рівноцінного паритету цін на сире молоко, молочну худобу і промислову продукцію; низька ефективність державної підтримки тваринництва; застосування морально застарілих технологічних і технічних засобів виробництва, що обумовлюють його високу енергоємність і собівартість продукції [7].

В умовах, що склалися, доцільно концентрувати увагу на стимулюванні розвитку молочного скотарства в тих сільськогосподарських підприємствах, які ведуть інтенсивний розвиток галузі, а також мають досвід і є конкурентоспроможними на ринку. Ця думка підтверджується тим, що для формування нормального молочного стада, як доведено і численними нау-

ковими розробками, і практикою, потрібно затрати не менш як п'ять років. Однак не усі підприємства спроможні нині це реалізувати. Не скрізь керівники, спеціалісти господарств спроможні витримувати таку лінію, а лише ті, що мають досвід. Прикладом є діяльність ТОВ «Українська молочна компанія», ВАТ «Терезино», СТОВ «Агросвіт», СВК ім. Щорса та інші.

Дослідженням встановлено, що починаючи з 2002 року спостерігається чітка тенденція до зниження чисельності молочного стада в особистих селянських господарствах. Так, у 2009 році зниження чисельності поголів'я корів в особистих селянських господарствах відбувається майже в усіх районах Київської області за виключенням Переяслав-Хмельницького району, де зафіксовано зростання їх чисельності.

Доказом вагомості виробництва молока у господарській діяльності підприємства залежить від чисельності наявного у господарстві поголів'я стада корів. Якщо середня кількість голів ВРХ по опитаних сільськогосподарських підприємствах становить 338,92, то: по підприємствах, які зазначили виробництво та продаж молока в якості основного виду господарювання, середня кількість голів становить – 363,1 корови; для підприємств, які зазначили, що виробництво молока основний але неєдиний вид господарювання – 378,98 корови; для тих у кого це додатковий вид діяльності середній розмір стада становить – 285,54 корови.

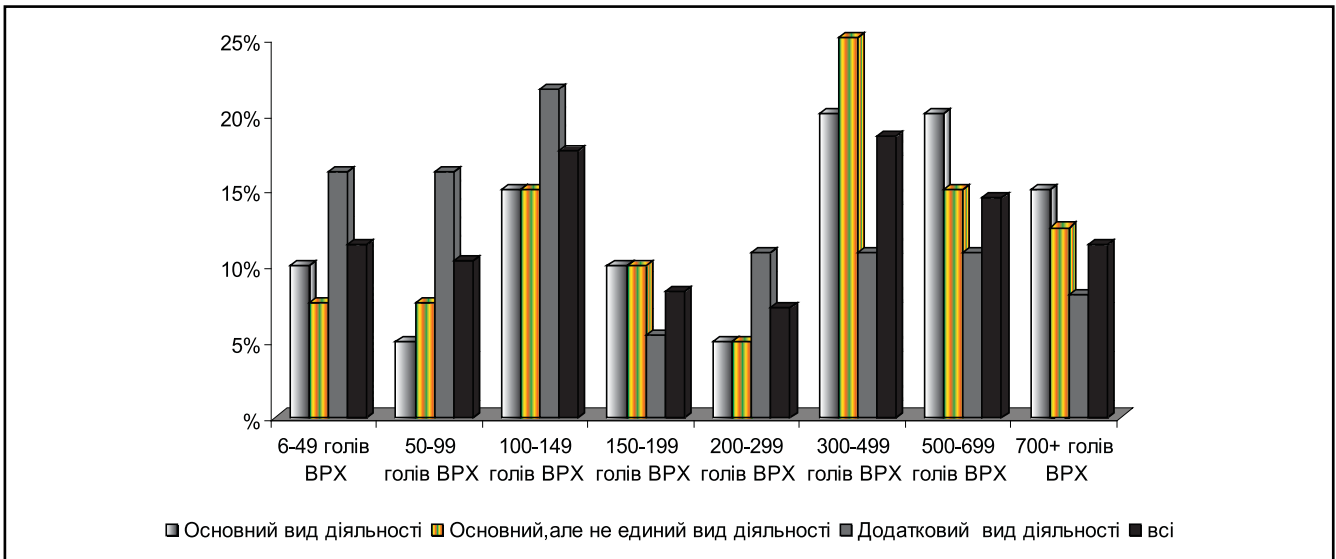
Отже, ми можемо вказати на те, що чим більшим є поголів'я стада, тим більш опитані виробники схильні вважати виробництво молока основним видом господарювання. Хоча наведені дані і не демонструють прямої лінійної залежності, на справедливості такого висновку вказує більш детальний аналіз виділених підгруп підприємств.

Так, група підприємств для яких виробництва молока основний вид господарювання на 55% складається із господарств із поголів'ям більшим за 300 корів, частка ж господарств із поголів'ям меншим за 100 корів становить лише

Таблиця 2. Динаміка чисельності поголів'я ВРХ та корів у Київській області у всіх категоріях господарств за період 1990–2009 років, тис. голів

	Роки												2009 рік у % до 1990 р.
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Усі категорії господарств													
Велика рогата худоба	1307,8	849,6	437,6	430,6	407,4	333,5	296,6	266,2	241,1	207,2	176,5	161,4	12,3
у тому числі корови	473,5	373,4	245,2	235,0	213,5	185,0	163,0	142,7	123,5	108,4	93,3	86,2	18,2
Сільськогосподарські підприємства													
Велика рогата худоба	1161	700,7	302,5	291,5	273,3	217,1	191,1	171,9	154,9	134,0	113,9	105,6	9,1
у тому числі корови	379,9	250,9	133,1	122,7	105,4	87,0	73,5	65,6	56,0	49,4	43,3	41,0	10,8
Господарства населення													
Велика рогата худоба	146,8	148,9	135,1	139,1	134,1	116,4	105,5	94,3	86,2	73,2	62,6	55,8	38,0
у тому числі корови	93,6	122,5	112,1	112,3	108,1	98	89,5	77,1	67,5	59	50	45,2	48,3

Джерело: складено і розраховано за даними Головного управління статистики у Київській області.

Розподіл підприємств за кількістю голів ВРХ у розрізі оцінок важливості виробництва та продажу молока у структурі власної господарської діяльності, %

Джерело: складено на основі соціологічного обстеження керівників сільськогосподарських підприємств.

15% (див. рис.). У другій групі ми можемо побачити приблизно таке саме співвідношення (частка підприємств із поголів'ям понад 300 корів становить 53%). Водночас серед підприємств, для яких виробництво молока є додатковим видом господарювання (3 група), частка господарств із поголів'ям до 100 корів сукупно становить вже 32%.

Аналіз змін чисельності поголів'я указує на те, що за останні два роки середня чисельність поголів'я зазнала певних змін. Так, по підприємствах, для яких виробництво молока є основним видом діяльності, збільшення поголів'я за два роки відбулося лише у 19% випадків, зменшення – у 43%. Без суттєвих змін у кількості поголів'я існує ще 33% підприємств, віднесених до цієї групи [8].

Інша ситуація спостерігається на сільськогосподарських підприємствах, де виробництво молока не є єдиним видом господарської діяльності. Серед підприємств 2-ї групи (основний, але не єдиний вид діяльності) збільшення поголів'я зафіксували 44% підприємств, без особливих змін у кількості поголів'я прожили останні два роки 24%. Натомість зменшили поголів'я за останні два роки 32%.

Так само серед підприємств, на яких виробництво молока – це додатковий вид діяльності, відзначається збільшення кількості поголів'я – 42% підприємств цієї групи порівняно із 2008 роком збільшили наявне поголів'я корів.

За даними опитування, переважна кількість обстежених підприємств має намір збільшити поголів'я дійних корів. За даними опитування, середня кількість поголів'я на підприємствах через рік-півтора може збільшитися до 560,78 голови (нині 338,92). Отже, середній приріст становитиме 220 голів.

Дослідженням встановлено, що збільшується кількість сільських домогосподарств, які відмовляються від утримання корови в своєму господарстві. Особливо чітко ця тенденція виявляється щодо площі землекористування ОСГ. Як свідчать органи статистики, відбувається зниження питомої ваги гос-

подарств, де утримують корів, по всіх групах сільських домогосподарств, залежно від площі землекористування.

Висновки

У Київській області спостерігається скорочення поголів'я дійних корів, рентабельність виробництва молока знаходиться на низькому рівні, що не дозволяє сільськогосподарським підприємствам вести розширене відтворення. Отже, концентрація та інтенсифікація молочного скотарства, обґрунтоване ціноутворення на молоко-сировину є основними напрямками підвищення ефективності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: моногр. / [за ред. П.Т. Саблука і В.І. Бойка]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
2. Пархоμεць М.К. Економічний механізм розвитку молопродуктового підкомплексу АПК Західного регіону України / Пархоμεць М.К. – Тернопіль: Економічна думка; Ерудит, 2001. – 328 с.
3. Радько В.І. Тенденції розвитку виробництва молока в Україні // Економіка АПК. – 2010. – №11. – С. 24–28.
4. Улько Є.М. Мікроекономічний аспект дослідження діяльності виробників молока в сучасних ринкових умовах / Є.М. Улько // Економіка АПК. – 2008. – №6. – С. 120–127.
5. Нормативні витрати, ціни, баланси сільськогосподарської продукції в Україні та країнах світу / [О.М. Шличак, Ю.Я. Гапусенко, С.А. Стасінович та ін.]; за ред. О.М. Шличака, Ю.Я. Гапусенка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 694 с.
6. Моргун О.В. Напрями розвитку молочної галузі та молокопереробної промисловості // Економіка АПК. – 2009. – №7. – С. 62–67.
7. Канцевич С.І. Підвищення економічної ефективності виробництва молока // Економіка АПК. – 2010. – №5. – С. 23–28.
8. Пашенко О.В. Функціонування ринку молока і молочних продуктів // Економіка АПК. – 2010. – №8. – С. 43–49.

Організаційно-методичні засади реформування економічного механізму лісопромислового комплексу

Окреслено компонентну структуру та запропоновано систему засобів формування економічного механізму для реалізації ключових проблем розвитку лісопромислового комплексу.

Очерчена компонентная структура и предложена система способов формирования экономического механизма реализации ключевых проблем развития лесопромышленного комплекса.

Component structure is outlined and proposed a system of economic mechanism for the formation of key timber industry complex development issues.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток цивілізації, теорії та практики економічної діяльності обумовили формування на певних етапах відповідних економічних систем з урахуванням майнових відносин та організаційних форм. Перехід від однієї системи до іншої здійснювався, як правило, еволюційно, коли відбувалося не знищення, а зміна основ попередньої системи на методології трансформації. Поняття трансформації в останній час стало синонімом реформування, коли трансформа – проміжна, інша форма, що ввібрала в себе початкову і перетворила її на більш досконалу [1, с. 146]. Використання державою методології трансформації здатне забезпечити реформування економічного механізму і економіки в цілому без негативних наслідків, у тому числі без спаду виробництва та соціальної напруги.

На жаль, в Україні переважають прості реформи (деформи), а частка послідовних трансформаційних змін є незначною. Деформи як приклад невдалих реформ спотворюють суть економічних явищ та очікуваних суспільством змін (заробітна плата, що не відображає вартості товару робоча сила; роздержавлення власності, що стало джерелом збагачення певного прошарку населення; зайнятість, що неадекватна реальній праці; податок на додану вартість, що без налагодженого механізму відшкодування призводить до вимивання оборотних засобів у платників податку; формування ВЕЗ, що створило умови для відмивання «брудних» грошей тощо).

Виклад основного матеріалу. Забезпечення трансформаційного переходу при реформуванні економічних систем здійснюється засобами економічного механізму, що поєднує дію законів ринку та впливу державного регулювання. Як прийнято класифікувати за останні півтора-два століття, були сформовані такі економічні системи:

– ринкова економіка вільної конкуренції (чистий капіталізм, XVIII – початок XX століття);

– сучасна ринкова економіка з державним регулюванням (сучасний капіталізм, з другої половини XX століття);

– традиційно неринкова (в слаборозвинутих країнах);

– адміністративно-командна (комуністична) [2, с. 214].

Найбільш прогресивною системою в науці і на практиці вважається ринкова економіка з державним регулюванням, що сформувалася в розвинутих країнах в умовах науково-технічного прогресу, активного розвитку виробничої і соціальної сфери, необхідності державного впливу на розвиток економіки. Характерними і позитивними рисами сучасного капіталізму є активна участь держави в реалізації функцій перерозподілу власності, управління процесами, правового забезпечення і надання соціальних гарантій працюючим, хворим і пенсіонерам, а особливо цінним стало формування моделей менеджменту персоналу, згідно яким навчання і турбота про працюючих стали пожиттєвими (особливо в положеннях японської моделі, де людські ресурси прирівнюються до основного капіталу, а фінансування розвитку людського капіталу розглядається як довгострокове інвестування) [3, с. 9].

Об'єктивною основою сучасної ринкової економіки як системи є забезпечення дієздатності держави не протиставленням її засобів ринковим, а потребою в державі як суб'єкта політики економічного зростання, демократизації суспільства, поглиблення інтеграційних процесів з використанням адміністративних, економічних, технологічних методів для доповнення, удосконалення, зміцнення та посилення дієвості і ефективності економічного механізму. Основна увага і турбота держави зосереджується на забезпеченні плановості на всіх рівнях управління, для обґрунтування обсягів і структури виробництва на основі маркетингових досліджень, кон'юнктури ринку, напрямів розвитку НТП, сукупного попиту на макrorівні, прогнозів розвитку, бюджетних асигнувань, результатів фундаментальних і прикладних досліджень по пріоритетних напрямках НТР. Зазначені узагальнюючі характеристики розвитку економіки орієнтовані на забезпечення конкурентоспроможності не тільки окремих видів продукції та послуг, а і держави в цілому на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для розвитку людського капіталу по загальноприйнятих індексах: доходу на одну особу, освіти та тривалості життя. Довідково: в розвинутих країнах на розвиток людського капіталу щорічно витрачається до 40% бюджетних ресурсів [4, с. 19].

Господарський і як синонім економічний механізм в сучасному економічному словнику [5, с. 369] трактується як сукупність організаційних структур і конкретних форм та мето-